

MUALLİM NÂCİ EFENDİ'NİN DİL HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Celâl Tarakçı *

a — Türkçeye Verdiği Ehemmiyet

Nâci Efendi'nin şâir olmadığı, edebiyatı anlamadığı ileri sürülmüş. Fakat lisan muallimi olduğu, onu sevmiyenler tarafından bile, kabul edilmiştir. Bu konudaki eserleri incelenip fikirleri ortaya konulunca Türkçe'ye hizmeti açıkça görülür. O, «şive-i lisân»ın nasıl olması gerektiği, «hürriyet-i lisân»ın ne olduğu, bu bakımdan Türkçe'nin durumu, «muntazam bir lisâna mâlik» olabilmek için neler yapmak lazım geldiği hususlarında fikirler ileri sürmüştür.

Mecmua-i Muallim müessesine göre «muntazam bir lisâna malik olan bir millet» mutlaka mesûd olur. «Talebe-i ulûmun» bu hususu herkesden güzel anlamış olmaları» gerekir ki lisânın düzelmesi kolaylaşsın. Çünkü «bir lisânın intizâmı» her şeyden önce «o lisân üzerine yazı yazar kalem sahiblerinin çoğalmasıyla» sağlanır. (1) Şâirimiz». Osmanlı lisânına (2) dâir söz söylemeğe cesâret edişim bir Türk olduğumdandır, yoksa meselâ bir Arab olsaydım bu lisâna müteallik olan bir mesâilde öyle ah-rârâne idare-i lisân edemezdim» (3) diyor.

Nâci, Türkçe'yi «sevgili» olarak vasıflandırıyor. Lisân sevgisinin «her kavim için cibillî» olduğunu ifade ediyor. İnsan terbiyesi için vasıtanın tahsîl, tahsîlin vasıtasının da millî dil olduğunu bildiriyor :

Yegâne sevgilimizdir lisân-i Osmânî
Lisân muhabbeti her kavim için cibillîdir
Medâr-i terbiyet insân için ta'allümdür
Ta'allümün da medârı lisân-ı millîdir (4)

Nâci, millî dille, duygu ve düşüncelerin açık bir şekilde ifâde edilmesini, «tekellûf» den uzak kalınmasını ister. Şâirimiz, Tercüman-ı Hakikat'in edebiyat mümeyyizi olmadan evvel, adı geçen gazeteye çeşitli im-

(*) Ondokuzmayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

(1) Tercüman-ı Hakikat, nr : 1417, 2 Mart 1983. Muallim. s. 180.

(2) Nâci, «Osmanlı lisânı»ndan Türkçe'yi kastediyor.

(3) İntikad, s. 46 - 47

(4) Yedigâr-ı Nâci, s. 42

zalarla gönderdiği varakalar ilgi ile karşılanır. O, bu yazıları kitab hâline koyunca mukaddimesine bu ilginin sebebini şöyle anlatır :

«Şimdi herkes öyle külfetli ifadeden hoşlanmıyor. Külfetden âzâde sâde sözü seviyor. Anın için benim varakalarım da sevildi» (5)

Kendine külfetli mektub yazan arkadaşına verdiği cevabda : «Ben sana defa'at ile «ıstılah paralamakdan vaz geç», dememiş mi idim? Bu defaki mektubun yine bir takım anlayamayacağım ta'birât-i acibe ile memlû» (6). diyerek kızgınlığını belirten şâirimiz, diğer bir yazısında yer alan : «Ben seviyorum. Siz de sevinin. Külfetsiz yazı yazmak hevesi ta'ammüm ediyor. Makamat-ı resmiyyeye yazılan kâğıdlar bile sâdelikle tezyin olunmağa başladı» (7) sözleriyle tabii, külfetsiz yazılara verdiği ehemmiyeti belirtiyor.

Nâci, bir yazının sâde ve külfetsiz oluşuyla beraber «şive-i lisâna» da uygun olmasını ister. Diller, tıpkı insânlar gibi, bir hâlde durmayıp değiştiklerinden «şive-i lisân» da göz önüne alınacak devir, dilin tekâmülle vardığı son merhalesidir. «Teceddüd ve terakkî»yi sevenler bunu gözden uzak tutmamalıdır.

Nâci, «ve'nin fazla kullanılmasının lisânın tabiliğini bozduğunu söyleyerek bunun tekrarını önleyebilmek için virgülün kullanılmasını teklif eder. «Dikkat olursa onlaşırlar ki bir ibarede vav ne kadar az olursa o kadar sâde olur. Lisânımızın asıl letafeti ise sâdelik içinde bulunur. Bir söz ne kadar tabii söylenir, ne kadar tabii yazılırsa o kadar sade, o kadar lâtif olur. Fesahat, belâgat denilen şeylerin tabii'lik de aranması lâzım gelir. Söze tekellüf karıştığı gibi fesahat, belâgat aradan çıkar» (8) der.

Nâci'nin bu fikirlerini beğenmeyen Elhac İbrahim Efendi, «Virgüle Dâir Makale»sinde «muharrerat-ı adîye-i Türkiyede vav-ı 'atfın isti' mâli kalil ise de terakib-i Osmaniyyede ve 'ale'l-husus eş'arda vav-ı 'atfa ihtiyacımız kesirdir» (9) diyor.

(5) Yazmış bulundum, s. 3.

(6) Mektuplarım, s. 3.

(7) Mecmua-i Muallim, nr: 16, s. 62.

Nâci, Ahmet Midhat'a gönderdiği bir mektup da da şöyle diyor :

«Külfetsiz söyleşmeye muvafakatınız memnuniyetimi arttırdı. Bu mektubunuza evvelkilere nisbet kabul etmeyecek derecede lezzetle okudum. Pek şirin olmuş: Sade ifade ile hikmet söyleyen lisânları öpeceğim gelir. Bunlar sanâyi-hâne-i cihân-ı da temaşa etmekte olduğumuz yed-i kudretten çıkma makinâların en güzellerindedir.» (Muhaberat ve Muhaverat, s. 77 - 78).

(8) Mecmua-i Muallim, nr: 6, s. 23.

(9) Elhac İbrahim Efendi, Edebiyat-ı Osmaniye, cüz: 3, s. 73.

Şâirimiz, bu ibareyi, «Muhaverât-ı 'adiye-i Türkiye» deyüb da ge-
çivermeyelim. Asıl selika-i kavmî gösteren işte o muhaveratdır. Yazış-
mız söyleşimize hiç uymasın mı?»⁽¹⁰⁾ cümleleriyle tenkid eder. Biz, bu
tenkidden Nâci'nin konuşulan Türkçe'yi aynı zamanda yazı dili hâline
getirmek istediği kanaatine varıyoruz.⁽¹¹⁾

b — Yabancı Diller Karşısında Türkçe

aa — Fransızca Karşısında Türkçe

Yabancı bir dil bilmenin hüner, kendi lisânına yabancı olmanın ise
ayıp olduğunu söyleyen Nâci Efendi, «Türkçe konuşurken lüzümsüz
yere yabancı kelimeler kullanmayı, meselâ «mevsim müsa'ade etmiyor»
diyecek yerde «sezon müsa'ade etmiyor» demeyi garîb karşılar⁽¹²⁾.

Yabancı bir dili, hususiyile Fransızca'yı öğrenmeğe bizim için «lü-
zûm-ı kat'ı vardır». Fakat her şeyden önce «kendi lisânımızı öğrenip in-
tizam altına almağa çalışmamız elzemdir.»

O, kendi dilini bilmeden yabancı dil öğrenmeğe çalışanları şu kıt'
asıyla yerer :

Cehl ile kendi lisânından değilken bâ-haber
Diğerin tahsile kalkışman tuhaftır zor ile
İftihar etmekde fi'l-vâkı' verirdim hak sana
Olsa tahsil-i lisân pardon ile bonjur ile⁽¹³⁾

Dilin korunmasına itina edilmez ise kullanılan yabancı kelimeler
günden güne artar. Bu artış, zamanla dili büsbütün çığırından çıkarır.
Nihayet, dil, öyle bir hale gelir ki «lüzûmu kadar Fransızca bilmeyenle-
rimiz gûyâ Türkçe olarak yazılmış olan makalelerden hemen hiç bir şey
anlamamağa başlarlar. Terakki ediyoruz derken tedenni etmiş oluruz⁽¹⁴⁾.

Yabancı dillerden hiç kelime almayacakmıyız Nâci Efendi za-
ruret halinde bu soruya «evet» cevabını veriyor. Fakat kendi kelimeleri-
mizi cehlen veya zulmen mahcûriyet hâline koyub da onların yerine ya-
abancı kelimeleri getirmeği meselâ «imlâ, hâl-i hâzır» dururken «dicté
statico» demeyi normal mi karşılayacağız? Tabii'ki hayır⁽¹⁵⁾.

(10) Mecmua-i Muallim, nr: 32, s. 127.

(11) Genç Kalemler'in açmış olduğu «Yeni Lisan» hareketi de bu fikri savunmuş-
dur. (Ali Cânib Yöntem, Ömer Seyfeddin, s. 14, 15, 19, 125, 133). Ziya Gökalp
da Türkçülüğün Esasları'nın İkinci bölümünde (Türkçülüğün Programı). «Li-
sani Türkçülük» babsine, bu fikri savunan «Yazı Dili ve Konuşma Dili» adlı
yazısıyla başlar (Türkçülüğün Esasları, Varlık Yayınları, 3. bs. 1958, s. 77 - 78).

(12) Mecmua-i Muallim, nr: 12, s. 48.

(13) Mektuplarım, s. 201.

(14) Mecmua-i Muallim, nr: 12, s. 48.

(15) a.y.

Batıdan her sahada «edeceğimiz iktibasları, işimize yarayacak sürette etmemiz lâzım geleceği gibi lisânımıza» âit şeylerin alınmasında da aynı şekilde davranmamız gerekmektedir (16).

Batı ile temasımız neticesinde elde ettiğimiz ilerlemelere uygun olarak bazı yeni kavramlarla karşılaşmamız ve bunları ifade edecek kelimelerin meydana çıkması tabiidir. Ancak «ba'zı âsâr-ı terakkî ile beraber Avrupa'dan gelmekte olan» hususî tabirlerin aynen kabulü «zarurî» değildir. Gerekdikçe «böyle şeylere erbâbı tarafından» Arapça, Farsça, veya Türkçe uygun bir isim konularak kullanılmaları umumileştirilirse (17) «lisânımız bir dereceye kadar karışıklıktan» korunmuş olur (18).

bb — Arapça ve Farsça Karşısında Türkçe

Avrupa lisânları Lâtin ve Yunan lisânlarından bir çok kelime almışlardır. Bu lisânlar, almış oldukları kelimeleri kendi şivelerine uydurmuş, kendilerine mal etmişlerdir. Öyle ki kelimenin ilk şekli ile son şeklini karşılaştıranlar onun Lâtincelikden çıktığını söylemekte tereddüt etmezler. Bizde ise hâl böyle değildir. Dilimizde Arapça ve Farsçadan aldığımız kelimeleri değiştirmeden kullanıyoruz (19).

Bu durum, dil hürriyeti ile bağdaşmaz. Diğer diller gibi Türkçe de hür olduğu için Arapça'dan, Farsça'dan «aldığı kelimelerden hiç birini -velev cüz'i olsun-» değiştirememek» esâretini kabul etmez». Alınan kelimeler «arasında Arab'ın, Acem'in kıyasına muhalif olduğu hâlde bizim kıyasımıza müvâfık olanları bulunabilir». Meselâ Arab'ın «esselahat» kelimesini biz «Selâhiyet», Acem'in «nazük» kelimesini biz «nazik» hey'etinde kullanıyoruz. Arapça'nın «kindil, mindil» kelimelerini «kandil, mendil» şeklinde kullanmamız da böyledir (20).

(16) a.y.

(17) Ziya Gökalp «Avrupai mefhûmları ifade edecek yeni kelimelerin» kaynakları hakkında şöyle diyor:

«Tercüme esnasında, memleketimizce büsbütün yeni olan bir çok mefhûmlara ve manâlara tesâdüf edileceğinden bunlar için mukabiller bulmak lâzım gelecek: Bunun için ne yapmalı?

«Evvelâ, bu manaların kelimeleri yazı lisânımızda yok olsa da, konuşma dilimizde belki vardır.» Bunun için «iptida halk diline müracaat etmemiz lâzım gelir. Bu vasıtaya müracatdan sonra da bulamadığımız yeni manâlar kahrırsa o zaman Türk edatları, sıygaları ve tertib kaideleriyle yeni kelimeler ibdana çalışmalıyız. Bu vasıta da kifayet etmezse o zaman bizzarure Arapça ve Acemce'ye müracaat ederek bunlardan yeni kelimeler alırız.» (Türkçülüğün Esasları, Varlık Yayınları, 3. bs., 1958, s. 92).

(18) Mecmua-i Muallim. nr: 12, s. 48.

(19) İntikad, s. 91.

(20) Mecmua-i Muallim. nr: 11, s. 43.

Araplar, «nakd, tenakkad, tenakkud» kelimelerini aynı anlamda kullanıyorlar. Fakat «tenkid» kelimesini kullanmıyorlar. Bu duruma vakıf olanlardan dilimizi Arapça açısından değerlendirenler bizim de «tenkid»i kullanmamamız gerektiğini söylerler. Nâci Efendi, bunun «tabi'ata karşı bir hareket olduğunu ifade ile, Arapları kasederek «ister tenkidi isti'mâl etsünler, ister etmesünler. Tenkid kelimesi bizim lisânımıza «intikad» dan daha tath geliyor. Arap beğenmiyorsa biz beğeniyoruz. Biz Arab'ın keyfine tâbi olacak olur isek elimize kalem aldıkça pek çok ezilip büzülmeye mecbûr oluruz. O kadar da esaret içinde yazı yazılmaz. Lisânımız var ise tasarruf etmek hakkımız da vardır» (21) der.

Gittikçe gelişmekte olan Garb ilmini tam olarak lisânımıza nakledebilmek için pek çok yeni kelimelere muhtacız. Bunu türetme ile yapacağız. Zaten «lüzûm göründükçe masâdır ve sâir mevâd-ı Ârabiyyeden kelimeler peyda edilmek usulunun ittihazı çokdan derece-i vücûba gelmiştir.» Ancak, bu hususda da tabi'atı rehber etmek gerekir. Aksi hâlde lisân hürriyetine zarar verilmiş olur.

Biz bunları düşünüp fikirlerimizi söyleyecek yerde hâlâ «Arab hemze ile «Bedai» yazar, biz yâ ile «Bedayi» yazar isek galat etmiş oluruz» gibi faidesiz şeylerle uğraşyoruz (22) diyen Nâci Efendi, bu konudaki görüşlerini şöyle özetliyor :

«Biz demek istiyoruz ki lisânımız diğer hiç bir lisânın kavâid ve şivesine ittiba'a mecbur değildir. Osmanlı lisânı başlı başına bir lisândır. İçinde elsine-i sâire lugatları bulunması bu müdde'aya kat'a münâfi düşmez. Her lisân diğerinden isti'âne edegelmiştir. Biz de isti'ane ederiz. Fakat aldığımız kelimeleri zevkimize tevfikeyen isti'mal eyeriz (23). Bir dereceye kadar imlâ hususunda dahi keyif bizimdir» (24).

Haberleşme manâsına gelen «muhavere» yerine Araplar «Munâbaa» kelimesini kullanıyorlarmış. Bu, bizi ilgilendirmez. Orasını Araplar düşünsün. Biz, şunu unutmamalıyız ki, Osmanlıca'yı tamamıyla Arap lisa-

(22) İntikad, s. 21, 22.

(22) Mecmua-i Muallim. nr: 11, s. 43.

Bu hususda başka bir yerde Nâci şöyle diyor :

«Türkçe söyler ve yazarken yâ ile bedayi demek lisânımıza hâlâvetli geldiği halde kaide-i Arabiyye ittiba ederek hemze ile bedei yazub bunu okurken dahi hemzeyi güzelce mahrecinden çıkarmak için ayn çatlatmağa mecbûr olurcasına külfetlere girmek bir Türk'ün nesine gerek? (İntikad, s. 48.)

(23) Şinâsi, «Mebhüsetü anhá» mübahesesinde şu kaideyi koymuşdu : «her bir lisan dil ve tahvil etmek tabi'idir.»

(Mehmed Kaplan, Namık Kemâl, Hayatı ve Eserleri, 1948, s. 137'den naklen).

(24) İntikad, s. 47 - 48.

nının kaidelerine uydurmağa çalışmak, boş şeyle uğraşmak demektir (25). Bu kanaatte olan Nâci Efendi, böyle davranmanın akıllı kişilere yakışmayacağına işaretle «Osmanlı edibleri lisanımızda kullanılması gereken Arabca kelimelerde bile tasarruf hakkına sâhibdirler. Her yerde mezak-ı Arab-ı gözetmeğe hiç bir mecburiyetleri yoktur» (26) der.

Arabca ve Farsça'nın tahsilinin lüzümlü oluşu bir gerçektir. Ancak Türkçe doğru yazabilmek için bu lisanların kaidelerini bütünü ile öğrenmeğe ihtiyaç yoktur. Lüzümü kadar öğrenmek kâfidir.

Virgülin «nefsi daha ziyade» yordugunu söyleyen Elhac İbrahim Efendi, delil olarak, «lisân-i aslî» dediği Arabca'da atıf harfinin kullanılmasını, «Osmanlılar ile Acemlerin» de buna uymalarını gösterir (27). Nâci, İbrahim Efendi'den, Arabca'ya neden «lisân-i aslî» dediğini sorduktan sonra «Lisânımız Arabiye de tab'iyyet eder Fârisiye de, fakat lüzümü kadar. Vaktıyla lisânımıza ehemmiyet verilmiş mi ki Arabiye ve Fârisi'ye ne kadar tab'iyyet etmesi lâzım geleceği tebeyyün etmiş olabilirsiniz?» (28) diyerek Arabca ve Farsça'dan istifadeyi kabul lâkin her şeyde bu dillere uymayı reddediyor.

c -- Türkçe'nin Hâlihâzır Durumu ve Buna Karşı Nâci'nin Teklifleri

Türkçe, henüz intizam altına alınmamış. Ne mükemmel sayılacak bir lügatı yapılmış ne de grameri yazılmıştır. İmlâsında da istikrar yoktur. Mekteplerde lisanın «ne yolda tedris edileceği meselesi» de hallolunmuş değildir.

(25) Elhac İbrahim Efendi'nin «Mecmua-i Muallim'de vâv-ı atfın sikletinden bahisle velev ilki vâvın olsun te'akubune meydan verilmemesi tavsiye olunuyor. Hal böyle Kur'an-ı Kerim'de on aded vâv-ı atf birbirine bilâfasıla veli ve ta'kib ediyor.»

(26) «İşte hurrimet aleykum ussehatakum ve benatukum (Kur'an-i Kerim, en-Nisa 4/22) âyet-i kerimesinde mütevâliyen on 'aded vâv-ı atf vardır. Yalnız bu âyet-de değil Kur'an-ı Kerim'de tevâli-i vâvât bi-hisâbdır. «(Edebiyat-ı Osmaniyye, Cüz: 3, s. 74) sözlerine verdiği cevabda Nâci Efendi, «Türkçe, her cihetle Arapça'ya uymaz hazret-i üstâd: Bihûde yoruluyorsunuz.» dedikten sonra, misâl olarak verilen âyeti kasederek «Pek güzel: Zâten belâğat-ı Arabiyye öyle olmasını iktiza eder. Fakat bu husus bizim müddeamızı nakzetmez» kanaatını belirtir. Cevabına şöyle devam eder: Biz vâv-ı atfaya dâir olan mülâhazatımızı lisân- Arab hakkında yazmış olsaydık vakı'a bu delil ile mulzem olurduk. Ne faidesi var ki Arabca başka Türkçe yine başkadır. Lisânımızda Ümmehatınız ve benâtınız ve ahavatınız» demekden «ümmehatınız, benâtınız, ahavatınız» demek elbet evlâdır. Bun uhisse - mend-i zevk-i lisân olan hiç bir Türk inkâr edemez.»

(26) İntikad, s. 23.

elsine-i säireden aldığı kelimatı lafzan ve ma'non şivesini niiktizasına göre ta-

(27) Edebiyat-ı Osmaniyye, cüz: 3, s. 75, 76.

(28) Mecmua-i Muallim, nr: 35, s. 139.

Türkçe'yi «sive-i zamana göre güzel yazmanın çaresini» arayan Nâci Efendi⁽²⁹⁾, yanlışsız Türkçe yazabilmek için Türkçe'yi mükemmel bilmelidi⁽³⁰⁾ kanaatine varır. Bunun için Türkçe kaideleri hâvi bir kitaba ihtiyaç duyduğunu söyler. Bu kitabın nasıl meydana konulacaktır? Bir dilin kaideleri, kullanılmış şekillerini gösteren örneklerin bir araya getirilmesinden ibaret olduğuna göre, biz, dilimizi, kullandığımız şekiller içinde örnekleyip bir araya getirirsek kaideleri tesbit etmiş oluruz. Dil, kaideye dayanarak doğmaz, kaide dilin kullanılışından meydana gelir. Bizde kullanılış var, kaide yok. Onun için kaideye bağlanmış dillerin etkisinde kalıyoruz. «Yoksa biz dahi isti'mâlden kaide çıkarabileceğimiz kadar lisan kadri bilir adamlar olabilsek lisanımızı taht-ı mazbûtiyete alarak ve gündün güne ikmaline çalışarak kavmiyetimizi ilâ ederdik»⁽³¹⁾ diyen Nâci Efendi'ye göre, eğer lisan düzene konulursa, yani kaideleri tesbit edilip kitab haline getirilirse tahsili de kolaylaşır. O zaman üç dört senede kabiliyeti olanlar fesahtla düşüncelerini ifade edebilirler. Fakat karışıklık devâm ederse on sene değil onbeş sene bile mükemmel Türkçe öğrenilmez⁽³²⁾.

Türkçe'yi karışıklıktan kurtararak onu «intizam altına» ancak erbabının alabileceğini söyleyen Nâci Efendi, «her eli kalem tutan bu hizmeti ifaya kalkışacak olursa lisân bütün bütün herc ü merc olur. İslah edelim derken ifsad etmiş oluruz.» görüşünü ileri sürer. O, ayrıca, bu işde en emin yolun «muktedir bir cemiyet-i edebîye»⁽³³⁾ teşkil etmek olduğunu da sözlerine ekler⁽³⁴⁾.

Bu edebî, ilmî cemiyet ne yapacak? Lisanını intizam altına alabilmek için gereken işleri. Bunlar, nelerdir? Yukarıda işaret ettiğimiz gibi «henüz bir imlâ kitabımız yok»⁽³⁵⁾ yine «bir kavaid kitabı» ve «bir lügat kitabı»ndan mahrumuz. Bunlar yapılmadıkça dilin düzelmesi mümkün değildir⁽³⁶⁾. Biz, biliyoruz ki «imlâmımızda mevcûd olan ihtilâf» nasıl «erbâb-ı kaleme söz dinledebilecek bir encümen-i edebî» yokluğundan ileri

(29) Tercüman-ı Hakikat, nr: 1456, 17 Nisan 1883.

(30) İntikad, s. 90, 91.

(31) a.e., s. 24 - 25.

(32) a.e., s. 89.

(33) Nâci, muhtelif yazılarında bu cemiyetin lüzümünden bahsetmiştir. O, bu cemiyete bazan «Encümen-i Edebî» (Tercüman-ı Hakikat, nr. 1390, 30 Kânûn-i sâni 1883. Tercüman-ı Hakikat, nr: 1472, 7 Mayıs 1883. Muallim, s. 74.), bazan «Encümen-i Dâniş» (Mecmua-i Buallim, nr: 33, s. 132), bazan da «Cemiyet-i ilmiyye» (Mecmua-i Muallim, nr: 12, s. 48.) diye isim vermiştir.

(34) Mecmua-i Muallim, nr: II, s. 43. İntikad, s. 23.

(35) İntikad, s. 89.

(36) a.e., s. 90.

geliyorsa kelime türetmedeki kararsızlık ve yanlış anlayışlar da yine böyle bir «cemiyet-i ilmiye»nin yokluğundan doğuyor⁽³⁷⁾.

Bir dili, sanatkârlar işler, geliştirebilir. İlim adamları da kaidelerini ortaya koyarlar. Dilin, diğer dillerle münâsebetlerini de yine sanatkârlar ile âlimler tayin ederler⁽³⁸⁾.

Bir nevi dil akademisi demek olan, Nâci'nin teşekkülünü arzu ettiği «Cemiyet-i ilmiye», kendisine verilecek olan vazifeleri yerine getirdiğinde dildeki karışıklıklar son bulacaktır. O zaman kullanılmak istenilen bir kelimenin, hazırlanmış olacak lügat kitabında yer almış olması fesahat yönünden yeter sayılacak, başka kavimlerin bu kelimeyi kullanıp kullanmadıkları hususları araştırılmayacaktır. Bu lügat kitabındaki kelimelerin fasih oluşlarından hiç bir zaman şüphelenilmeyecektir⁽³⁹⁾.

d — Nâci Efendi Dilde Tasfiyeci Değildir

Başka dillerden kaide almamak gerektiğini söyleyen Muallim Nâci, diğer dillerin kelimelerinden istifadeye tarafdardır⁽⁴⁰⁾. O, yabancı kaidelerin dilin hürriyetini engelliyeceğini söyler. Kelme bakımından yapılan istifadelerin dilin letafetini arttıracığına samimiyetle inanır⁽⁴¹⁾.

Nâci, lisanın ihtiyaç duyduğu kelimeyi, hangi kaynakdan gelirse gelsin «isti'mâl», fakat dilin «müstağni» olduğu kelimeyi de «ihmâl» etmek gerektiğini savunur⁽⁴²⁾. Biz bu anlayışı Max Müller'in «bir lisan kendi cezirlerinden değil, kendi tasarruflarından müteşekkildir»⁽⁴³⁾ sözüne uygun buluyoruz.

(37) Tercüman-ı Hakikat, nr: 1390, 30 Kânûn-ı sâni 1823. Muallim, s. 73-74. Mecmua-i Muallim, nr: 11, s. 43.

(38) Nâci, bu hususta şöyle diyor:

«Ma'nâsının lisanımıza nakline lüzum görünen elfaz-ı ecnebiyye yerinde istimâli ta'mim edilecek kelimatın ta'yini birinci derecede öteden beri teşekkül arzu olunan mükemmel bir cemiyet-i ilmiyye, ikinc iderecede serâmedân-i erbâb- kaleme âid olan vâzâif-i mühimmedendir.» (Mecmua-i Muallim, nr: 12, s. 48).

(39) Muallim Nâci diyor ki:

«Hakikaten fesahat nedir? Bir kavmin isti'mâl eylediği kelimat ve her terâkibin anlarca doğru addolunması değil mi? O halde üdebâımız hangi kelimeyi, hangi terkibi fasih addederse anda bizce fesahat tahakkuk eder. Akvâm-i sâirenin bizim lisanımıza karışmak hiç haddi değildir.» (İntikad, s. 24.)

(40) Ali Cânîb Yönteni diyor ki:

«Yeni Lisan» unvanıyla propaganda etmeğe başladığımız lisanî da'vâımız şöyle hülâsa edilebilirdi: «Bir dil, başka dillerden kelime alabilir, fakat kaide alamaz.» (Ömer seyfeddin, Hayatı Eserleri, s. 14).

(41) İntikad, s. 47-48.

(42) Mecmua-i Muallim, nr: 10, s. 38.

Bu bahse Hüseyin Hüsnü imzasıyla Tercüman-ı Hakikat'e gönderilen ve sırf Türkçe olduğu ifade olunan gazele Nâci'nin yazmış olduğu mütalaâ ile son verelim :

«Sırf Türkçe söylemeğe çalışmak hususiyle şi'rde dâire-i ifâdeyi bütün bütün daraltmak demek olduğundan sırf elfâz-ı Türkiye ile âsâr yazmak iltizamında devam etmemeniz daha ziyâde arzu olunur.»

«Tabi'atınıza müraca'at ediniz. Böyle sırf Türkçe söylemekden lisânımızda me'nûsu'l-isti'mâl olan o güzel elfâz-ı Ârâbiyye ve Farisîyye ile elfâz-ı Türkiyyeyi meze ederek fasih ve belîğ söz söylemek daha lâtif değil midir? İşte bizim meftûn-ı hüsn ü çivesi olduğumuz (sade Türkçe) budur. Lisânı sadeleştirmeli amma bu yolda sadeleştirmelidir. Bu maksadın temâm-ı husûlune hizmet etmekte olan üdebamızla sizi de hem-fikir ve hem-kalem bulacağımızdan eminiz» (44).

(43) Ali Cânib Yöntem, Ömer Seyfeddin, Hayatı - Eserleri, s. 16'dan naklen.

Ziya Gökalp, bu sözü şöyle ifade ediyor :

«Bir milletin lisânı, kendisinin cansız cezirlerinden değil, canlı tasarruflarından terekküb eden canlı bir uzviyyettir.» (Türkçülüğün Esasları, Varlık Yayınları, 3. bs. 1958, s. 95.).

(44) Tercüman-ı Hakikat, nr : 1401, 13 Şubat 1883. Muallim, s. 125 .